

EĞİTİM DENETİMİNDE ETİK

Fatma ÖZMEN*, Ali GÜNGÖR**

Özet

Eğitim denetimi, eğitim amaçlarına ulaşmada son derecede önemli bir rol oynar. Mevcut durumu belirleme yanında, amaçlara en iyi şekilde ulaşabilmek için, nelerin yapılması gerektiği, öğretmenlerin mesleki gelişiminin nasıl sağlanacağına ilişkin kuramsal ve uygulamalı olarak işlev görür. Bu önemli hizmeti yerine getirmede, eğitim denetçilerinin etik ilkelere uygun hareket etmesi, güven oluşturma, işbirliği içinde çalışma ve paylaşma düzeylerini artırır ve dolayısıyla eğitimcilerin örgütleriyle bütünleşmesine katkı sağlar. Etik, eğitim denetiminin olmazsa olmaz unsurlarından birisidir. Bununla beraber, denetim koşullarına, kişilere, durumlara bağlı olarak oldukça belirsizlik taşıyan bir nitelik de gösterir. Bu bakımdan, kurumlarda etik standartların geliştirilmesi, zor bir süreçtir. Bu çalışma, alan yazındaki bilgilere, yapılan araştırma sonuçlarına ve öğretmen ve denetçilerin naklettikleri örnek olaylara dayalı olarak, eğitim denetiminde etik kavramına açıklık getirmek, taşıdığı önemi ortaya koymak ve etiksel açıdan etkili denetim için öneriler geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: denetim, etik, eğitim kurumları, denetçiler

* Yrd. Doç.Dr., Fırat Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, fozman@firat.edu.tr

** Tunceli Anadolu Lisesi Müdürü, tunceliaok@hotmail.com

ETHICS IN EDUCATION SUPERVISION

Abstract

Supervision in education plays a crucial role in attaining educational goals. In addition to determining the present situation, it has a theoretical and practical function regarding the actions to be taken in general and the achievement of teacher development in particular to meet the educational goals in the most effective way. For the education supervisors to act ethically in their tasks while achieving this vital mission shall facilitate them to build up trust, to enhance the level of collaboration and sharing, thus it shall contribute to organizational effectiveness. Ethics is an essential component of educational supervision. Yet, it demonstrates rather vague quality due to the conditions, persons, and situations. Therefore, it is a difficult process to develop the ethical standards in institutions. This study aims to clarify the concept of ethics, to bring up its importance, and to make recommendations for more effective supervisions from the aspect of ethics, based on the literature review, some research results, and sample cases reported by teachers and supervisors.

Keywords: *supervision, ethics, educational institutions, supervisors*

GİRİŞ

Yaşamın her alanında büyük bir değişim içinde olduğumuz günümüz bilgi teknolojisi çağında, yaşam tarzımızı da doğrudan etkileyecek yeni ekonomik, sosyal ve kültürel biçimlenmeler söz konusudur. Bununla beraber, evrensel bir sistem olarak, insan olmanın ve insanca yaşamının bir gerekliliği olan ‘etik’ her geçen gün yaşantımızda daha fazla yer etmekte ve önem kazanmaktadır.

Etkili eğitimin gerçekleştirilmesini sağlama çabalarında denetim, insan ilişkilerine dayalı bir süreç olarak, işlevsel bir belirleyiciliğe sahiptir. Denetçi, bir taraftan mevcut durumu tespit etmeye çalışırken, diğer yandan, eğitici personelin performansını değerlendiren, değişme ve gelişme yönünde liderlik yapan kişi durumundadır. Ancak tüm bu işlerin gerçekleştirilmesinde etik unsuru her zaman önemini korumakta ve denetimle ilgili değerlendirme ve tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Alan yazındaki görüşlere ve yapılan araştırma sonuçlarına dayanan bu makalede amaç, etik kavramını tanımlamak, denetimde taşıdığı önemi ortaya koymak, bu alanda yapılan araştırma sonuçları ve denetim sürecinde karşılaşılan birtakım örnek olaylar eşliğinde, etkili denetim açısından öneriler geliştirmektir.

Etik Kavramı

Felsefi bir disiplinin adı olan ‘etik’, köken olarak Latincedeki ‘ethos’ sözcüğünden gelmekte olup, iki farklı kullanımı söz konusudur. İlk kullanımı, alışkanlık, töre, görenek anlamlarını taşır. İkinci kullanımı ise, aktarılan eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulayarak, üzerinde düşünerek, talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştürme biçimidir ki, töre ve gelenek böylelikle kişilik anlamını da kazanmakta ve erdemli olmanın temel tavrı olarak pekiştirilmektedir. Aristoteles, etiği kuramsal felsefeden (mantık, fizik, matematik, metafizik) ayırarak kendi başına bir felsefe alanı olarak ele alan ilk filozoftur. Kuramsal felsefenin konusunu değişen ve değişmez varolan oluştururken, pratik felsefede insan eylemeleri ve onların ürünleri söz konusuydu. (Pieper,1999:29).

Türkçede “ethic” sözcüğüne karşılık olarak, Arapça “huy”, “mizaç”, “karakter” anlamına gelen ve “hulk” sözcüğünden türeyen “ahlâk” sözcüğü kullanılmaktadır (Cevizci, 2002:3). Pieper (1999:32-33) etik sözcüğünün çoğu zaman ahlak (moral) sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, bu iki kavram arasında bir farklılık bulunmakta, yukarıda da belirtildiği gibi, etik, daha çok kuramsal bir çerçevede, genel olarak törelere ilişkin bir üst bakışı ve felsefi bir yaklaşımı ifade ederken; ahlak, daha çok uygulamaya dayalı, somut, münferit, ve özel durumlarla ilgilidir. Etik, ahlak ilkesini yada ahlakılığı öngören eylemleri yargılama ölçütünü sorgular, yada ahlaki norm ve değerlerin, geneli bağlayan nitelikteki koşullarını araştırır. Ahlak ise doğrudan yapılan eylemler ve bunların normlara uygunluğu ile ilgilidir. Bu durum ‘edebiyat’ ve ‘roman yazarı’ benzetmesi ile açıklanmaktadır. Edebiyat biliminin konusunu, farklı açılardan (dil, içerik, biçimsellik vb.) araştırılan ve sınıflandırılan güzel edebi eserler oluştururken, roman yazarı bilim yapmaz.

Cevizci (2002:1,3), etik kavramını daha kapsamlı bir şekilde, “Belli bir yaşama idealini hayata geçirebilmek için mücadele eden, çağı ve üyesi olduğu toplumun yaşayışını eleştiren, hatta mahkum eden, mevcut değerler silsilesi yerine alternatif değerleri koyan, yaşama kurallarını açık seçik tanımlayan, kısaca hayata anlam katan ahlaki ilkeler teorisi, felsefe disiplini” olarak tanımlamaktadır. Ahlak ise, “İnsanın başka varlıklarla belirli normlara göre gerçekleşen ilişkilerinin, norm, değer ve kuralların bütününe ifade etmektedir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Santa Clara Üniversitesi, Uygulamalı Etik Merkezi (SCU, 2007) tarafından etik, insanların, eş, arkadaş, ebeveyn, vatandaş, öğretmen vb. kendilerini buldukları birçok durumda nasıl hareket etmeleri gerektiğini söyleyen davranış standartları olarak da ifade edilmektedir. Ancak etik standartların oluşturulması oldukça zor bir süreçtir. Bu zorluk, etik standartların hangi temele dayandırılacağı ve özel durumlarla karşılaşıldığında bu standartların nasıl uygulanacağına ilişkin iki temel sorunu içermektedir.

Etik Türleri ve Dayandığı Temeller

Etik kavramına temel oluşturan ve etikle ilgili standartların oluşturulmasına da yardımcı olan birtakım yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (SCU, 2007):

- *Yararcı Yaklaşım*, etik hareketten etkilenenler için, azami yararın elde edilmesi önemlidir.
- *Hak Yaklaşımı*, bir kimsenin ne tür bir yaşam süreceği hakkında moral hakları ön planda tutar.
- *İyilik ve Adalet Yaklaşımı*, etik hareketin tüm insanlara eşit davranmasını önemser. Eşit olmayan bir davranış söz konusu olduğunda, bu eşitsizlik savunulabilir birtakım ölçütlere dayanmalıdır
- *Herkesin İyiliği Yaklaşımı*, hukuk, eğitim, sağlık vb. toplumun tümünü ilgilendiren konularda herkesin iyiliğinin göz önüne alınmasını önemser.
- *Değer Yaklaşımı*, etik hareketin, tüm insanlığın gelişmesinde katkısı olan dürüstlük, cesaret, hoşgörü vb. değerlerle uyumlu olmasına ağırlık verir.

Bu yaklaşımlar yanında, etik, kapsamı içindeki inceleme alanına göre, kozmolojik, teolojik, antropolojik, ve sosyolojik olarak birtakım temellere de dayandırılmaktadır (Cevizci, 2002:17).

- *Kozmolojik Temellendirme*, daha çok ilkçağın teolojik dünya görüşüne dayanır. Ahlâklılık olgusuna kozmolojik düzen açısından yaklaşılarak, evren canlı, iyi ve düzenli bir bütün olarak görülür. İnsan da dahil olmak üzere, doğanın bütün unsurları düzenli ve anlamlı bir evren içindeki yerlerine göre anlaşılır. İyi ve ahlaklı yaşam kozmik düzenle uyum içinde yaşamak olarak görülür.
- *Teolojik Temellendirme*, özellikle Ortaçağ'da, ahlâklılık olgusuna dini bir bakış açısından yaklaşır. 'İyi', Tanrının kutsal iradesi ile uyum içinde olan; 'kötü' ise Tanrının istemine aykırı düşen, onu unutup maddeye tapan olarak düşünülür.
- *Antropolojik Temellendirme*, insandan yola çıkılarak ahlâkî hayatın hümanist bir düzlemde insanın özüne uygun yaşamak olduğu görüşüne dayanır. İnsan, ruh ve bedeninin düzenli ve ahenkli bir biçimde bütünlüğü; ve insanı bütün olarak değil de, ya akıl varlığı yada doğal bir varlık olarak değerlendirilen ikili bir anlayış görülmektedir.

- *Sosyolojik Temellendirme*, ahlâkın kaynağı yada temelinde toplum sözleşmesi bulunur, ahlâklılık sosyal uzlaşımına, insanın sosyalleşebilirliğine ve genel duygulara dayandırılır.

Etik davranışla ilgili olarak, bilginin doğası, ahlâk felsefesi ve tarihsel açıdan, aralarında belli ilişkiler bulunan üç ayrı etik türünden de söz edilmektedir. Bunlar, betimleyici, normatif ve meta etik şeklinde gruplanmaktadır (Cevizci, 2002: 6–9).

- *Betimleyici etik*, bilimsel yada tanımlayıcı yaklaşımın ahlâk alanına uygulanmasını ifade etmiş olup, bu etik anlayış norm bildirmek yada kural koymak yerine, sadece insan eylemlerini gözlemleyerek, eylemlerin sonuçlarını betimler.
- *Normatif etik*, insanın ahlâki eylemleri için kural ve düzenleyici ilkeler getiren etik türüdür. Nasıl yaşanılması gerektiğini belirten ahlâki ilkeler araştırılır. Hayatta en yüksek değere sahip olan şeylerin neler olduğu; âdil bir toplumun hangi unsurları içermesi gerektiği; bir insanı ahlâki yönden iyi kılan şeylerin neler olduğu tartışma konularıdır. Normatif etik, ahlâki talep ve normların betimlenmesinden çok gerekçelendirilip temellendirilmesini hedeflemiş olup, kendisine uyulması istenen en üst düzeyde ahlâk ilkesine dayanır yada gerçekleştirilmesi herkesi bağlayan ‘en üst iyi’ye gönderme yapar (Pieper, 1999: 224).
- *Meta etik*, felsefenin biricik görevinin dilin mantıksal analizi veya kavram çözümlemesi olduğunu öne süren, yirminci yüzyılda dünyada oldukça etkili yeni bir felsefe tarzı olan analitik felsefenin etik alanındaki tavrını veya yaklaşımını ifade eder. Meta etiğe göre, bir filozofun görevi, ahlâk alanına giren kavramları ve yargıları analiz etmek, ahlâki davranış ölçütlerini tartışmak ve bu kavramların anlamlarını açıklığa kavuşturmadır.

Yukarıda sıralanan etik türleri dışında, belirli özel alanlarda ortaya çıkan sorunların tartışılması, ölçüt oluşturulması ve bu ölçütlerin insan davranışlarına uygulanması amacıyla, 1970’li yılların başında ‘uygulamalı etik’ olarak adlandırılan bir etik türü de geliştirilmiştir (Aydın, 2003: 18). Uygulamalı etik alanına tıbbi etik, biyoetik, sosyal etik, iktisat etiği, bilim etiği, ekoloji etiği, barış etiği gibi inceleme alanları vardır (Pieper, 1999: 86).

Meslek Etiği

Sosyolojik temele dayanan etik anlayışı içinde *meslek etiği* kişilerin her hangi bir mesleği icra ederken göz önünde bulundurması ve içselleştirmesi gerekli iş yaşamındaki kişilerin paylaştıkları kabul gören yaklaşımlar, kurallar, tutum ve

davranışları içerir. Mesleki etik, bir meslek grubu tarafından oluşturulan etik olup, bu grup ne kadar güçlü kurulmuş ve grupta ne kadar köklü kural ve değerler yerleşmiş ise, etik ilkeleri de o kadar etkili olmaktadır (Durkheim, 1949: 14).

Her meslek, kendi meslek ahlâkını ya da ait olduğu grubun ahlâkını üretir ve üretilen bu normlar da bu mesleği seçen ve meslek olarak yürütenleri bağlar. Örneğin “Hipokrat yemini” doktoru, genel ahlâki talep çerçevesinde insanlara gerektiğinde yardım etmekle, iyi donatılmış bilgi ve sorumluluk ile hastaların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamakla yükümlü kılar (Pieper, 1999: 39).

Meslek etiği farklı bakış açılarına göre ele alınıp incelenebilmektedir. Bu bakış açılarına göre ortaya çıkan yaklaşımlardan bazıları aşağıda verilmektedir:

- *Etik Kod Yaklaşım*, kendini eleştirerek, geliştirmeyi amaçlar. Pek çok meslek grubu kendi etik kodlarına sahiptir.
- *İkilemli Yaklaşım*, mesleki uygulamalar genellikle zıtlıkları da içerdiğinden, meslek etiğinin hem kötü mesleki uygulamaların eleştirisini, hem de belli bir meslek alanındaki önemli sorunları ve ikilemleri içermesi gerektiğine dayanır. İkilemli yaklaşım, en köklü sorun alanlarının örtüsünü kaldırıp derinlemesine incelemek ister. Bu nedenle bazen sorunun belirli bir noktasına takılıp kalma olasılığı bulunmaktadır. Ayrıca hiçbir meslek elemanı kendi çalışma alanına ilişkin olumsuz yorumlara yol açacak örnek olay çalışması konusunda istekli davranamayacağından mesleki etik eğitimi güçleşebilmektedir.
- *Standart Yaklaşım*, meslek yaşamında temel sorunlar üzerine odaklaşmak yerine meslek etiği ile ilgili standartların geliştirilmesi vurgular (Aydın, 2003: 24).

Meslek etiği ile ilgili olarak ayrıca ‘erdem etiği’ olarak adlandırılan ve iyi bir yaşam üzerine odaklaşan etik yaklaşımdan da söz edilmektedir. Bu yaklaşım ödev ve yükümlülükler yerine karakter ve erdemler üzerine yoğunlaşmaktadır (Aydın, 2003: 25). Meslek etiğinin temelinde insan ilişkilerinin yattığı söylenebilir. Aynı meslekte bulunanların birbirleriyle ilişkilerinde belli davranış kalıplarının oluşturulması meslek etiğinin gereğidir (Aydın, 2000: 76).

Aydın’ın (2003: 28) DeSensi ve Rosenberg’den (1996) aktarımına göre, mesleki etik ilkelerin geliştirilmesi aşağıda sıralanan yararları sağlar:

- Meslektaş baskısı sağlayarak, bireyleri etik davranış göstermeye güdüler.
- Bireylere doğru ya da yanlış eylemler konusunda daha tutarlı bir rehberlik sağlar.
- Belirsiz durumlarda nasıl davranılacağı konusunda rehberlik eder.

- Yönetici yada patronların hükümlerini kontrol eder.
- Örgütlerin toplumsal sorumluluklarını tanımlar.
- Örgütün ya da mesleğin çıkarlarına hizmet eder.

Türkiye’de çeşitli meslek alanlarında çalışan iş görenlerin davranış ve çalışma ilişkilerinde bazı ortak davranış kalıplarına uymalarını sağlamak amacıyla mesleki etik ilkelerinin geliştirilmesi konusunda girişimler vardır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde ve Maden Mühendisliği Bölümünde mesleki etik dersleri verilmektedir. Bazı bölümlerde de bu konu mühendislik dersleri içinde ele alınmaktadır. Tıp alanında hekimlerin uyması gereken ilke ve kuralların neler olduğuna ilişkin günümüzde Deontoloji Tüzüğü oluşturulmuştur. Ayrıca tıp alanında Hipokrat’ın “Hipokrat Andı”, tarihte olduğu kadar günümüzde de önemli görülen bir etik düzenlemedir. Hukuk alanında avukatların uymaları gereken mesleki etik kuralları oluşturulmuştur. Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında uyulması gerekli başlıca etik ilkeler belirlenmiştir (Aydın, 2000: 115).

Eğitim Denetimi ve Etik

Etik ve eğitim birbirlerini karşılıklı tamamladıklarından, etiğin eğitimle özel bir yakınlığı vardır. Sokrates için etik ve eğitim, ayrılmaz bir bütün oluşturur ve etik bilgiler eğitim anlayışını yönlendirir. Buna göre, gerçek erdem öğrencinin içindedir, öğretmene düşen rol ise, bu erdemi meydana çıkaracak şekilde öğrenci eylem ve davranış potansiyelini yönlendirmektir (Pieper, 1999: 119).

Sosyal yaşam içinde, değişme ve gelişmenin tüm toplum üyeleri için yararlı olabilmesi, sosyal uyum ve güvenin oluşturulması açısından eğitim ve etik birlikte olması gereken iki önemli unsur olarak görülmektedir. Diğer yandan etik ve liderlik iç içe geçmiş kavramlar olarak ele alınmakta, etkili liderler etik davranırken, etik bir çevre etkili liderliği desteklemektedir (Hitt, 1990: 1).

Eğitimin ayrılmaz bir boyutu olan denetimin amacı, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesine yönelik yapılan eylemlerinin saptanan ilke ve kurallara uygun olup olmadığının anlaşılmasını sağlamak ve daha iyi bir sonuç almak üzere gerekli önlemleri almak ve eğitimi geliştirmektir. Bu amaçla örgütsel işleyiş sürekli olarak planlı ve programlı bir şekilde izlenir, eksik yönler saptanıp düzeltilerek, hataların yinelenmesi önlenir ve daha sağlıklı bir örgütsel işleyiş gerçekleştirilmeye çalışılır (Aydın, 2000: 11). Bununla beraber, denetimdeki amaca ve izlenen yöntemlere göre denetim farklılaşabilir. Başar (2000: 17–18) denetimdeki farklı yaklaşımlar ve farklı bakış açıları nedeniyle farklı denetim türlerinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu denetim türleri, biçimsel denetim-etkinlik denetimi, yönetsel-parasal-bireysel denetim, politik-yargı-kamuoyu-yönetim denetimleri, dikey-yatay denetim, bireysel-grupla, yakın-uzak, sürekli-sürekli, kurmay-birey, iç-dış denetim şeklinde

farklılaşabilir. Eğitim denetiminde ayrıca alan açısından birey ve kurum denetimi, yöntem açısından, klasik, modern, klinik denetim ayrımları yapılmaktadır.

Eğitim denetiminde eğilim, artık klasik anlayışta olduğu gibi, mevcut durumu belli ölçütler temelinde değerlendirmek ve buna göre bazı önlemler almaktan öte, sürekli olarak iyileştirme ve geliştirmeyi temel alan ‘geliştirici denetim’ anlayışına doğru kaymaktadır. Böyle bir anlayışta denetimin başarılı olması, denetçinin çok yönlü olarak kendisini yetiştirebilmesi ve iyi insan ilişkileri bilgi ve becerisine sahip olmasına bağlıdır.

Eğitim sürecinde yol göstericilik ve geliştiricilik gibi önemli rol oynayan denetçi, çeşitli gruplardan ve çok çeşitli gereksinimleri, ilgileri ve beklentileri olan bireylerden oluşan toplumsal bir ortamda çalışmaktadır. Denetçinin görevi, çeşitli güçleri, bireylerin ve grupların eylemlerini, olanakları ölçüsünde ortak bir hedef doğrultusunda bütünleştirmektedir (Aydın, 2000: 76).

Başar (2000: 41), denetçinin rollerini görev boyutu, süreç boyutu, davranış boyutu ve rol boyutu olmak üzere dört grupta toplamıştır. Denetçinin *görev* boyutu, denetim, araştırma ve soruşturmaya; *süreç* boyutu, durum saptama, değerlendirme, düzeltme-geliştirme etkinliklerini; *davranış* boyutu, güdüleme, yol gösterme, değerlendirme, yargılamayı; *rol* boyutu ise, liderlik, yöneticilik, eğiticilik, araştırmacılık, soruşturmacılık gibi etkinliklerini kapsamaktadır. Denetimin amacına ulaşabilmesi için uyulması gereken temel ilkeler olarak, amaçlılık, planlılık, süreklilik, nesnellik, bütünlük, durumsallık, açıklık, ve demokratiklik ilkelerine vurgu yapılmaktadır (Başar, 2000: 10). Bu ilkelerin layığıyla yerine getirilmesi bir yerde etiksel kaygıları da giderecektir.

Öğretmenler ve yöneticilerin sürekli olarak, işle ilgili çatışan beklentilerle yüzyüze kaldıklarını belirten Kowalski (2003: 240), eğitim hizmetini verirken, başarının, etik standartların örgütte oturtulmasıyla yakından ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla beraber, ‘etik’, okul yönetiminin oldukça belirsizlik taşıyan, fakat aynı zamanda en önemli unsurlarından birisi olarak da gösterilmektedir.

Cunningham ve Cordeiro (2003: 193-194), Starrat (1994)’dan aktarma yaparak, bir eğitim kurumunu etik hale getiren üç unsurdan söz etmektedir. Bu unsurlar *özen*, *adalet* ve *eleştiri* olarak belirtilmektedir. Özen etiği diğerleri olan ilişkiler ve bu ilişkilere eşlik eden sorumluluklara ilişkindir. Adalet etiği, bireysel ve toplumsal seçimlerdeki adalet ve doğruluk ile ilgilidir. Eleştiri etiği, örgütteki bireyler arasındaki karşılıklı konuşmayı kolaylaştırır ve yapılan işlerin neden, nasıl, kim için vb. soruların sorulmasını sağlayarak örgütte şeffaflık ve etkili uygulamaları teşvik eder.

Denetimde Etik İlkeler

Etik yönetim değerlere dayanır. Bu değerler kişisel veya paylaşılan ahlaki kodların bir parçası olabilir ve yöneticinin karar vermesinde yapılandırılmış bir gerekçe oluşturur. Okul yönetiminde karar verirken, gücün kötüye kullanımı, ayrımcılık, güveni kötüye kullanma, kişisel çıkarlar için politika yapma vb. kaygılar dile getirilebilir. Etik bir çerçevede yöneticiler, güçlü bireylere, gruplara veya karar vericilere hoş gelen politik kararlardan ziyade, toplumun, öğretmenlerin, öğrencilerin, ve genel olarak örgütün çıkarlarını dengelemeye çalışmalıdırlar. Dengeli karar verebilmek için, bir yöneticinin “Verilen karar yasal mıdır?”, “Karar dengeli midir?”, ve “Karar verici, verdiği karardan ötürü vicdani hesaplaşma yapmakta mıdır?” sorularını yanıtlaması gerektiği önerilmektedir (Kowalski, 2003: 212):

Etkili öğretimi gerçekleştirmede, öğretmenlerin mesleki gelişimini sağlamak amacıyla yapılan geliştirici denetim türünde, etik hususuyla ilgili olarak, aşağıdaki hususlara vurgu yapılmaktadır (Reiman ve Thies-Sprinthall, 1998: 312). Geliştirici denetim:

- Öğretmenlerin gelişme gereksinimlerinin, geçmiş deneyimlerinin ve ulaşmak istedikleri amaçların anlaşılması ve saygı gösterilmesini gerekli kılan yoğun bir kişiler arası ilişkiler sürecidir.
- Öğretmenlerin yeni öğretim becerileri kazanması ve kişisel gelişimlerinin sağlanmasında temel olarak müdahil olmayı esas alır.
- Kişilere ve durumlara karşı yanıt verebilmek, hem ahlaki yansıtmayı (etik mantık yürütme ve yargıda bulunma) hem de ilkeli hareketi zorunlu kılar.

Denetimde beklentilere yanıt verebilmek ve standartlar oluşturabilmek birtakım etik ilkelerin bulunmasını zorunlu kılar. Reiman ve Thies-Sprinthall (1998: 317), denetimde etik kodların geliştirilmesinin denetçilerin temel amacı ve sorumluluğu olduğunu belirtmektedirler. Denetimde etik kodların oluşması için aşağıdaki hususlara yer verilmektedir:

- Denetlenenlere ve meslektaşlara değerli ve saygın bireyler olarak davranmak.
- Denetlenenlerle ilişkilerinde gizlilik esasına uygun davranmak ve onları bu gizliliğin sınırlarından haberdar etmek.
- Denetlenenlerle ikili ilişkilere girmekten kaçınmak.
- Denetimin amacı ve sonuçları hakkında bilgi vermek.
- Gözlemeden önce, gözlemin amacı, planlanmış çıktıları hakkında denetlenenler ile görüşmek.
- Etik dışı unsurlar taşıyan tutum ve davranışlara ilişkin meslektaşları gerekirse karşısına almak.

- İhtiyaç duyulan mesleki yeterliliği sürekli geliştirmek.

Denetimde etiksel tutum ve davranışı hakim kılabilmek için, özellikle denetim görevini üstlenen yöneticilerin mesleki yeterlilik, nesnellik, değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi ve taraflarca bilinmesi, biçimsel unsurların asıl meselelerin önüne geçmesinin önlenmesi, ayrımcılıktan kaçınılması, denetim yapılacak zamanın önceden bildirilmesi, öğretmen otoritesine saygı gösterilmesi, nitelikli insan ilişkileri kurulması, cinsel içerikli söylemlerden uzak durulması, korku ve kaygı yaratılmaması, denetimde üst makamlardan bağımsızlığın sağlanması, inceleme-soruşturma ve rehberlik rollerinin çatışmaması, vb. hususlar önemli görülmektedir (Aydın, 2003: 127,131).

Reiman ve Thies-Sprinthall (1998: 317) mesleğe yeni başlayan öğretmenler, rehber öğretmenler, okul müdürleri, ve üniversiteden öğretim üyelerinin katıldıkları oturumlar sonucunda, denetimde etik karar verebilmeye yönelik aşağıdaki hususlar üzerinde fikir birliği oluştuğunu belirtmektedir:

- Etik karar verme, etik ikilemler karşısında esnek, yansıtıcı, ve soyut düşünme yeteneğini gerektirir.
- Etik karar verme, olaylara ve fikirlere başkalarının bakış açısından bakabilme yeteneğini gerektirir.
- Otokratik liderlik ve/veya denetim ve her ne pahasına olursa olsun kazanma yada kontrol etme arzusu, etik karar verme süreci ile hiçbir şekilde bağdaşamaz.
- Denetim görevini yapan bir okul müdürünün veya yardımcısının farklı rolleri oynamaları sırasında, bu roller arasında doğal birtakım çatışma ve kaygılar oluşacaktır.
- Kurumsal adaletsizlik veya bireysel ırkçılık veya cinsiyet kavramına ilişkin durumlarla karşılaştığında, denetimde etik liderlik, sosyal adalet meseleleri ve ilgili çağdaş mesleki hususlar hakkında bilgili olmayı ve bir değişim ajanı olarak model olmayı gerektirir.
- Denetçilerin etik karar vermeleri tüm soruların yanıtını bildikleri anlamını taşımaz.

Türkiye’de Eğitim Denetiminde Etik İlkeler

Türkiye’de eğitim denetçilerinin meslek etiği başlığı altında özel olarak düzenlenmiş etik ilkeler dizisi bulunmamakla birlikte, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığının 1987 yılında yayımlanmış olduğu “*Müfettişlerin Dikkat Edeceği Hususlar*” başlıklı hizmete özel bir kitapçık bulunmaktadır. Bu kitapçıkta müfettişlerin uymaları gereken kural ve davranışlar dokuz alt başlık halinde sıralanmıştır. Bu alt başlıklar, Üslup Tutum ve Davranış; Mesai İçinde ve Dışında Daima Uyulması Gereken Hususlar; Denetlemeler Sırasında Yapılması Gerekenler; Müfettişlerin Protokoldeki Yeri; Nezaket Kuralları; Çevre ile İlişkiler;

Taşınması Gerekli Kaynaklar; Soruşturma Hazırlık Safhasında Uyulması Gerekli Kurallar, Soruşturma Safhasında Uyulması Gerekli Kurallar şeklinde verilmektedir (MEGSB, 1987). Bu kurallar içinde etiksel açıdan önemli görülenlerden bazıları aşağıda verilmektedir:

• *Müfettişin Üslubu, Tutum ve Davranışı*

- Müfettişlik mesleğinin kurallarına uyulması hizmetin verilmesini kolaylaştırır, verimliliği artırır.
- Müfettişin bilgisi, tecrübesi, düşüncesi, davranışları ve işe yaklaşımı, müfettişin üslubunu ortaya koyar.
- Çok çalışmak, dürüst olmak, adil davranmak ve benzeri nitelikler birer fazilettir. Ancak bunların iyi ilişkilerle zenginleştirilmesi gerekir.
- Karşısındakilere saygı gösteren kişi saygı görür.

• *Mesai İçinde ve Dışında Uyulması Gerekli Hususlar*

- Özel hayat ile resmi görev birbirine karıştırılmamalıdır.
- Resmîyete ve gizliliğe son derece riayet edilmelidir.
- Kişisel görüş ve yorumlarda dikkatli olunmalıdır.
- Problemlerin çözümünde tarafsız davranılmalıdır.
- Hitaplar dikkatli davranılmalı; muhataplara evladım, canım, üstadım gibi ifadeler kullanılmaktan kaçınılmalıdır.
- Mesleği iyi yapabilmek için sürekli gelişme ve yenilenmeye önem verilmelidir.
- Korku değil saygı uyandırılmalıdır.
- Bilgi, tecrübe ve davranışlarla meslektaşların vazgeçilmez rehberi, şefkat sembolü ve güven kaynağı olunmalıdır.

• *Denetim sırasında uyulması gerekenler*

- Gidilecek yer ve yapılacak görev gelişi güzel yerlerde konuşulmamalıdır.
- İkrâm kabulünde çok dikkatli davranılmalı; kesinlikle hediye alınmamalıdır.
- Gerekliğinde ve yanlış anlaşılmalara yol açmayacak şekilde sınırlı ölçüde ikram yapılabilir.
- İl merkezinden ilçe ve kasabalara resmi araçla gidildiğinde, şoförün masrafına da katlanmalıdır.
- Yapılan iş hukuka dayalı olmalıdır. Bununla birlikte, yapılan işin psikolojik yönleri ihmal edilmemelidir.
- Çalışmalarda tutarlı ve ilkeli bir yol izlenmeli, kararsızlıktan kaçınılmalıdır.
- Amirler ve meslektaşlar karşısında özdeğerlendirme yapılmalıdır.
- İş arkadaşlarıyla iyi bir diyalog içerisine girilmeli; adil ve tarafsızlık daima korunabilmelidir. Kesinlikle sürtüşmelerden kaçınılmalıdır.
- Değerlendirmeler kişisel görüşlere değil, belgelere dayandırılmalıdır.
- Peşin hükümlü olunmamalı, kanaatler denetlemelerin sonuna bırakılmalıdır.
- Raporların denetleme yapılan yerde tamamlanması alışkanlık haline getirilmeli; raporlar, denetleme sonuçlarını yansıtır nitelikte olmalıdır. Ortak rapor düzenleme

durumlarında karşılıklı yardımlaşmaya özen gösterilmeli, bencil tutum ve davranışlardan kaçınılmalıdır.

• *Uyulması Gerekli Nezaket Kuralları*

- Bilinmeyen konuda konuşulmamalıdır.
- Karşı tarafın düşünceleri dinlenmelidir.
- Muhatabın kültür düzeyine uygun konuşulmalıdır.
- Uluorta her şeyin her yerde eleştirilmesinden kaçınılmalıdır.
- Konuşmalar ölçülü olmalı, kısa ve öz konuşma tercih edilmelidir. Bu kişiye saygınlık kazandıracaktır.
- Dedikodu yapmaktan kesinlikle kaçınılmalıdır.
- Peşin hükümlü olunmamalıdır.
- Özel gereksinimler (gazete, dergi ve sigara gibi) okul veya kurum çalışanları aracılığı ile sağlama yoluna gidilmemelidir.
- Bakanlık kademelerinde iş takipçisi olunmamalıdır.
- *Soruşturma Sırasında Uyulması Gerekli Kurallar*
- İfade alınırken taraflı davranıldığı izlenimi verecek davranışlardan kaçınılmalıdır.
- İfade veren sanığa müdahale edilmemeli, yazacakları bittikten sonra varsa, diğer gerekli sorular yöneltilmelidir.
- Sanığın lehindeki delillerin toplanmasına da özen gösterilmelidir.

Yukarıda sıralanan kurallardan başka, “MEB İlköğretim Müfettişleri Başkanlığı Yönetmeliği” (MEB, 1999) de etiğe ilişkin birtakım ifadeleri içermektedir. Müfettişlerin görevlerini yaparken, tarafsızlık, güvenilirlik, geçerlik, dürüstlük, açıklık, gizlilik, adalet, bağımsızlık, nesnellik ilkeleri göz önüne alınarak yapmaları istenmektedir. Bunun yanı sıra, müfettişlerin görevlerinde yapmamaları ve kaçınmaları gerekli olan hususlara da yer verilmektedir. Bunlar, saygınlık ve güveni zedeleyecek davranışlar; gidilecek yerleri ve yapılacak görevleri açıklama; mesleki yardım dışında yürütme işlerine fiilen karışma; defter ve evrak üzerinde düzeltme yapma; denetlenecek kişilerin evlerine konuk olma ve ikram kabul etme; kendilerine ve başkalarına ait araç, gereç ve yayınları öğretmenlere satma veya satımına aracı olma, vb. şeklinde açıklanmaktadır.

Türkiye’de Eğitim Denetiminde Etik Konusunda Yapılan Araştırmalar

Eğitim denetiminde etik konusu ile ilgili batı ülkelerinde bir çok kaynak ve makale bulunmasına karşın, ülkemizde bu konu ile ilgili araştırmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Eğitim denetiminde etik konusunda, AKSOY (1998) tarafından gerçekleştirilen “Eğitim Denetiminde Etik” başlıklı araştırmada, konu ile ilgili alan yazın taranarak, eğitim denetiminin dört önemli süreci analiz edilmiş, her süreçte hangi etik ilkelerin yaşama geçirilmesi gerektiği konusunda okuyucuya genel bir görüş kazandırılmak amaçlanmıştır. Analiz sonucunda eğitim denetimi

sürecinde yer alan denetçilerle eğitim iş görenleri arasında hangi etik ilkelerin yaşama geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Aydın (2003), tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde etkinlik gösteren resmi genel liselerin müdürlerinin, hoşgörü, adalet, dürüstlük, sorumluluk, demokrasi, saygı boyutlarındaki etik ilkelere ilişkin davranışlarının, Bakanlık müfettişleri, lise müdürleri ve öğretmenler tarafından nasıl algılandığı araştırılmıştır. Araştırma sonuçları, lise müdürlerinin, başkalarının görüşlerine değer verme; eleştirilere açık olma; farklılıklara karşı hoşgörülü olma; başkalarını dinlerken kendini onların yerine koyma ve anlamaya çalışma ilkelerine uygun davranma düzeylerinin müfettişlerce yetersiz bulunduğunu yansıtmaktadır. Müfettişler, okul müdürlerinin, iyi bir dinleyici olma; astlarını korkutmayı bir baskı aracı olarak kullanmama; astlarla takım çalışması yapma; saldırgan ve kırıncı davranmama; astlarını kendilerini ilgilendiren kararlara katma; insanları tanımaya çalışma; insanlara zaman ayırma; astların haklarını kullanma özgürlüklerini engellememe; astlarla ilişkilerinde güven verici olma; astların olumlu eylemlerini destekleme vb. boyutlarında uygun davrandığı görüşündedirler.

Kahraman (2003), “İlköğretim Müfettişlerinin Mesleki Etik İlkeleri ve Bu Etik İlkelere Uyuma Düzeyleri” başlıklı çalışmasında, ilköğretim müfettişlerinin mesleki uygulamalarında etik davranıp davranmadığına ilişkin, ilköğretim okulu yöneticileri ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerini almıştır. Ulaşılan sonuçlar, müfettişlerin genellikle saygılı bir dil kullanmaya özen gösterdikleri; öğrenciler yanında eleştirmekten kaçındıkları; cezalandırma yerine, mesleğe bağlamaya çaba gösterdikleri; kendi bilgi ve uzmanlık alanı dışına çıkmamaya çalıştıkları; çıkarları için konumlarını bir araç olarak kullanmaktan kaçındıkları; sözleri ve davranışlarında tutarlılık gösterdikleri; soruşturma sürecinde korku ve panik yaratmaktan kaçındıkları; mesleki çalışmalarını personelin mesleğe olan güvenini sarsmayacak şekilde yürüttükleri; denetim sırasında okul personelinin ırk, etnik köken, renk, cinsiyet, yaş, medeni durum, siyasal görüş, dinsel inanç, vb. ilkelere bazen uygun davrandıkları yönündedir. Bununla beraber, müfettişlerin, okul personelinin performanslarını adil biçimde değerlendirdiklerine dair ilke, ilköğretim okulu yöneticileri tarafından ‘bazen’, sınıf öğretmenleri tarafından ‘nadiren’ düzeyi ile belirtilmiştir.

Yılmaz (2006) tarafından gerçekleştirilen, “Okullarda Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı araştırmada, örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik becerileri ile yakından ilişkili olduğu; özellikle yeniliğe açıklık boyutunun en fazla liderliğin iletişimsel etik boyutuyla açıklandığı; bayan öğretmenlerin erkek meslektaşlarına göre örgütsel güven düzeyini daha yetersiz gördükleri; öğretmenlerin eğitim düzeyi arttıkça, okuldaki güven düzeyini daha yetersiz buldukları gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Kurtulan (2007)'ın, özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri konu alan çalışması, etik açısından okullarda meslek etiğine uygun olmayan durumlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Ulaşılan sonuçlar, etik olmayan yönetici davranışlarının öğretmenlerin başarı ve iş doyumunu olumsuz etkilediğini; etik kurallar açısından ikilem yaşandığını; mesleki bilgi ve beceri yetersizliğinin tükenmişlik duygusunun yaşanmasına yol açtığını; geleneksel önyargılara dayalı tutumlarla profesyonel meslek anlayışının henüz oturmadığını göstermektedir.

Örnek Olaylar

Denetimde etik ilkeler ve etik değerlendirmelerle ilgili olarak, aşağıda, öğretmen ve denetçilerin, Eğitim Yönetimi, Teftişi ve Planlaması Tezsiz Yüksek Lisans programı kapsamındaki derslerinde anlattıkları gerçek yaşamdan alınmış örnek olaylara yer verilmiştir. Konuya, uygulamaya dayalı bir bakış açısı getirmesi açısından bu örnek olaylar önemli görülmektedir (Örnek olaylarda isimler A, B, C vb. alfabetik olarak temsil edilmektedir):

Örnek Olay 1.

Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişleri bir ilimizde merkez deneme okuluna denetim amacıyla giderler. Müfettişleri kapıda okul nöbetçisi karşılar ve okul müdürünün makamına götürür. Okul müdürü müfettişleri gördüğünde hemen yerinden kalkar, önünü ilikleyerek "boş geldiniz" der ve daha sonra çay ikramında bulunur. Okul müdürünün odasında yoğun bir nem kokusu vardır. Müfettişler, öncelikle dikkat çeken bu durumu okul müdürüne sorarlar. Okul müdürü, "Sayın müfettişim ben bir koku duymuyorum. İsterseniz camı açayım?" diyerek camı açar. Ayrıca okul müdürünün odasında karasinekler de vızıldalar çıkararak uçmaktadır. Çaylar gelir, müfettişler çaylarını içerken sineğin biri müfettişin çayına düşer. Müfettiş dayanamayıp okul müdürüne sorar, "Müdür bey çok sinek var, rahatsız olmuyor musunuz?" Okul müdürü, "Sayın müfettişim nasıl bunlardan kurtulacağımızı bir türlü çözemedik, ancak artık alıştık" der. Müfettişler üç gün boyunca okulda denetim yaparlar. Okul müdürünün odasındaki kokunun müdürün odasında serili bulunan baldan geldiğini tespit ederler. İkinci gün arap sabunu alırlar ve okul hizmetlilerine müdürün odasındaki baldan yıkattırır. Ayrıca eczaneden sinek ilacı alarak, okul müdürünün odasındaki sineklerle mücadele başlatırlar. Üçüncü günün sonunda müfettişler, tüm öğretmenlerle ve okul yöneticileri ile toplantı yaparlar. Gördükleri eksikleri iletilip, öğretmenlere ve yöneticilere önerilerde bulunurlar. Toplantı sonrası tekrar okul müdürünün odasına geçerler, okul müdürüne bir ihtiyaç ve isteğinin olup olmadığını sorarlar. Okul müdürü, "Sayın müfettişim teşekkür ederiz. Halımız temizlendi, sineklerimiz de sonu geldi. Bundan iyisi can sağlığı." der. Müfettişler de okul müdürüne: Biz de teşekkür ederiz. Diyerek okuldan ayrılırlar. Okul müdürü müfettişleri uğurladıktan sonra, heyecanla tüm öğretmenleri toplantı odasına çağırır, öğretmenlere: 'Arkadaşlar, müfettişler okulumuzdan ayrıldılar. Ayrılırken teşekkür ettiler. Memnun olmasalardı teşekkür etmezlerdi. Göstermiş olduğunuz başarıdan dolayı hepinize teşekkür ederim" der. Aradan bir ay geçer. Bakanlıktan Millî Eğitim Müdürlüğüne gelen raporda okul müdürünün acilen görevine son verilmesi gerektiği belirtilir ve müdürün görevine son verilir.

Yukarıdaki örnek olayda denetçilerin yöneticiyi rencide etmeden eksiklerini ima ederek ifade etmeleri ve kesin çözümler için pratik öneriler sunmaları etik açıdan doğru bir yaklaşımdır. Ancak, rehberlik yapmayı ve geliştirmeyi amaçlayan çağdaş denetimde burada olduğu gibi sürpriz sonuçlar pek uygun düşmeyebilir. Bununla birlikte, okuldaki öğrencilerin ve personelin sağlığını ilgilendiren konularda çok titiz olması gereken okul müdürünün en basit önlemleri bile alamaması, etkili liderlik kapasitesinin zayıf olduğu yönünde bir fikir oluşmasına ve durumsallık ilkesine göre bu şekilde bir sonuca varılmasına yol açmış olabilir.

Örnek Olay 2.

Bir deneme okuluna ilköğretim müfettişleri denetim amacıyla gelirler. Müfettiş A Bey, İngilizce dersini denetlemek üzere öğretmenle birlikte sınıfa girer. Müfettiş Bey'in daha önceki branşı sınıf öğretmenliğidir. Öğretmen B Hanım, derste geniş zamanı işlemektedir. Müfettiş, öğrencilere İngilizce birkaç soru sorar. Sorular içerisinde bir sözcüğü farklı bir şekilde telâffuz eder. Öğrencinin biri söz alarak, "Öğretmenim, öğretmenimiz bu kelimeyi bize farklı öğretti" der. Müfettiş sert bir üslupla, "doğrusu budur" diyerek öğrenciye yanıt verir. Öğretmen, ders çıkışında müfettişe, "Hocam bu kelimenin telaffuzunu '...' böyle biliyorum" der. Müfettiş yine sert bir üslupla "Hoca hanım, ne yani benim yanlış bildiğimi mi ima ediyorsunuz?" diyerek öğretmene yanıt verir.

Bu örnekte, belirtilen sözcüğün telaffuzuna ilişkin hem İngilizce öğretmeni hem de müfettiş kendi bildiklerinin doğruluğunu ifade etmektedirler. Geliştirici denetimde aslında tüm katılımcıların öğrenmesi esastır. Müfettiş kendi bilgisinin doğruluğundan emin olsa dahi, 'Benim dediğim doğrudur' anlamına gelen katı ve suçlayıcı ifadeler kullanması yerine, daha esnek, yapıcı ve birlikte öğrenmeyi esas alan bir davranış içinde, sözcüğün telaffuzuna birlikte bakılmasını önerebilirdi. Böylece hem birlikte öğrenme gerçekleşebilir hem de etiksel açıdan açıklık, nesnellik, doğruluk ilkelerine uyulmuş, işbirliği ve güven ortamları tesis edilebilirdi.

Örnek Olay 3.

Bir ilimizin deneme okuluna dört kişiden oluşan ilköğretim müfettişi grubu denetim amacıyla gelmişlerdir. Tüm öğretmenler telaşlı bir hazırlık içindedirler. Öğretmenler odasında A Hanım ve B Bey müfettişler ile ilgili sohbet etmektedirler. A Hanım, geçen eğitim öğretim yılında dersine müfettişlerden C Bey'in girdiğini, derste ne kadar iyi olursanız olun C Bey'in 80' den yukarı not vermeyeceğini; müfettiş grubu içinde D Bey'in ise çok olumlu düşündüğünü, girdiği sınıflarda 90'dan aşağı not vermediğini ifade etmektedir. A Hanım'ın ders testiğine D Bey girer. Denetim sonunda gelen testis raporunda A Hanım'a testis notu olarak 95 verilmiştir.

Kişilerin yetişmişlik düzeyi ve bakış açısı farklılık gösterse de, performansa yönelik belirli birtakım ölçütlerin geliştirilmesi halinde, çok farklı değerlendirmelerin önüne geçilebilecektir.

Örnek Olay 4.

İlköğretim müfettişleri yeni açılmış bir ilköğretim okulunda denetim yaparlar. Denetim sonunda yapılan toplantının ilk on beş dakikası ders planlarında yer alan değerlendirme alt başlığının; değerlendirme mi, yoksa değerlendirme soruları mı? şeklinde olacağı ile ilgili tartışma ile geçer. Toplantının diğer on beş dakikası okul tabelasının boyutunun normal standartlardan on santim daha uzun olduğu ile ilgili tartışmayla geçer. Toplantının diğer on dakikası ise sınıf grafiklerinin sınıfın neresine asılacağı ile ilgili açıklamayla geçer. Bir saat süren toplantıda eğitim öğretimde öğrenci başarısı ve amaçlar üzerine ayrılan süre sadece beş dakika sürmüştür.

Bu örnekte, okul denetimi yapan denetçilerin, eğitim ve öğretimi geliştirici planlar, programlar, etkinlikler yerine, daha çok önemsiz ve gelişmeye pek katkısı olmayacak şekli unsurlar üzerine yoğunlaştıkları ve zaman harcadıkları görülmektedir. Zaman, özellikle eğitim açısından, boşa geçirilmeyecek çok önemli bir kaynaktır. Burada denetçiler, kendilerini geliştirmemekle, plansız ve programsız olmakla, okulun gerçek ihtiyaçlarını tespit etmemekle, gelişime katkı bulunmamakla, kaynak israfı yapmakla, beklentilere yanıt verememiş ve meslek etiğine uygun hareket edememişlerdir.

Örnek Olay 5.

Bir ilimizin ilçesine bağlı merkez köyünde ikili öğretim yapılan bir ilköğretim okulunda dört öğretmen görev yapmaktadır. İki öğretmen sabah grubunda, iki öğretmen de öğlen grubunda derslere girmektedirler. Öğlen grubunda derse giren A Bey, okula geldiğinde okul bahçesinde bir araç olduğunu ve iki görevlinin müdür yetkili öğretmenle sohbet ettiğini görür. Müdür yetkili öğretmen ve diğer sabahçı gruptaki öğretmen köye gelen DSI görevlileri ile anlaşarak A Bey'e küçük bir şaka yapmak isterler. A Bey, yanlarına yaklaştığında müdür yetkili öğretmen, görevlileri A Bey'e müfettiş olarak tanıtır. A Bey, hemen ceket düğmelerini ilikleyerek görevlilere 'Hoş geldiniz' der. Öğlen derse giriş zili çaldığında A Bey, plan defterlerini ve dosyalarını hazırlayarak gelen görevlileri derse davet eder. Görevliler gülererek A Bey'e, arkadaşlarının kendilerine küçük bir şaka yapmak istediklerini, kendilerinin de bu şakaya alet oldukları için A Bey'den özür dilerler. Bu olaydan birkaç hafta sonra A Bey yine okula geldiğinde okul bahçesinde bir araç görür. Okula geldiğinde iki şahsın müdür yetkili öğretmenle sohbet ettiğini görür. A Bey yanlarına geldiğinde müdür yetkili öğretmen okulda bulunan kişilerin müfettiş olduğunu söyleyerek, A Bey'i tanıtır. A Bey, oldukça rahat bir şekilde ve uygun olmayan bir üslupla, "Beyler müfettiş iseler, Ata'mızın dediği gibi geldikleri gibi giderler" der. Müfettişler bu durum karşısında şaşırırlar. Müdür yetkili öğretmen A Bey'e ciddi olması gerektiğini hatırlatır. A Bey ise, müdür yetkili öğretmene, asıl kendisinin ciddi olmasını söyler. Müfettişler, durumu tutanakla tespit etmek isterler. A Bey, okulda bulunan kişilerin gerçek müfettiş olduklarını anlayınca özür diler. Müfettişler Ahmet Bey'in dersini izlerler. Denetimin sonunda gelen teftiş raporunda A Bey'e orta not verilmiştir.

Bu örnekte, aslında, öğretmenin "Geldikleri gibi giderler!" ifadesi ile, zımnî olarak, öğretmenlerin denetimden ne kadar çekindikleri, denetçilerden ne kadar az hoşnut oldukları anlaşılmaktadır. Zira Atatürk bu sözü 1918 yılında İstanbul Boğazı'na demirleyen İtilaf donanmasına ait düşman gemileri için söylemişti.

Bununla birlikte, bu samimi davranış, herhangi bir kasıt taşımadığı ve öğretmen özür dilediği için, denetçiler tarafından hoşgörü ile değerlendirilmeliydi. Bunun yanı sıra, bu davranışın, denetçinin güven ve işbirliğine dayalı ortamları oluşturmasının gerekliliğine dair, denetçiler için önemli bir dönüt oluşturduğu da açıktır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitimde denetimin amacı, eğitim kurumlarının örgütsel amaçlarını gerçekleştirebilme düzeyini saptamak ve bu amaçlara en etkili şekilde ulaşılmasını sağlama yönünde yol göstericilik yapmaktır. Denetçi denetim rolünü gerçekleştirirken, çeşitli gruplardan ve çok çeşitli gereksinimleri, ilgileri ve beklentileri olan bireylerden oluşan toplumsal bir ortamda bulunmakta ve çalışmaktadır. Bu nedenle, denetçi bir çok toplumsal değer yargısı ve etik kuralla her an karşı karşıya olan, dolayısıyla bir yandan etiksel bir ortamın var olmasını temin etmeye çalışırken, diğer yandan tutum ve davranışlarıyla örnek oluşturması gereken kişidir.

Bu çalışmada yer verilen etik alanında yapılmış çalışmalarda ulaşılan sonuçlar, denetimde etiksel açıdan iyi uygulama örnekleri yanında, birtakım sorunların da yaşandığını göstermektedir. Örneğin, Aydın (2003) tarafından yapılmış araştırmada, okul müdürlerinin, başkalarının görüşlerine değer verme, eleştirilere açık olma, farklılıklara karşı hoşgörülü olma vb. tutumları yetersiz bulunmuştur. Kahraman (2003)'in araştırmasında müfettişler adil değerlendirme yapma yönünden yeterince etkili bulunmamıştır. Kurtulan (2007) tarafından yapılan araştırmada ise, etik olmayan yönetici davranışlarının öğretmenlerin başarı ve iş doyumunu olumsuz etkilediği, etik kurallar bakımından ikilem yaşandığı, mesleki bilgi ve beceri yetersizliğinin tükenmişlik yarattığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, öğretmen ve denetçiler tarafından anlatılan ve burada ancak birkaçına yer verilmiş olan örnek olaylar da, genelleme yapılamasa bile, farklı şekillerde birtakım etik sorunlarla karşılaşıldığının göstergeleridir.

Denetimde etik, dayandığı temeller ve denetim koşulları ve durumlarına bağlı olarak, belli bir takım etik standartlarının oluşturulması ve bu standartlara tam olarak uyulması açısından birtakım zorluklar ortaya koyar. Bununla birlikte, zor olsa dahi, etik standartların geliştirilmesi insanlara, neyi nasıl yapacakları hakkında temel düzeyde yol göstericilik sağlar ve eleştirel bakış düzeyini artırır. Bu durum, örgüt çapında sorumluluk alma ve hesap verme mekanizmalarının gelişmesini temin eder. Türk Milli Eğitimi teftiş sisteminde etik birtakım ilkeler bulunmasına rağmen, bunların standart oluşturacak şekilde geliştirilmesi etik uygulamaların yerleşmesine zemin hazırlayacaktır.

Denetçi, görev, süreç, davranış ve rol boyutları olan denetim etkinliğini gerçekleştirirken, etiksel açıdan birçok ikileme yüz yüze kalabilir. Ancak, bilgi ve beceri olarak kendini iyi yetiştiren, mesleğine adanmış ve etik ilkeleri önemseyen ve uygulayan bir denetçi, denetimde etiksel açıdan fazla sıkıntılar yaşamayacaktır. Bu bakımdan, denetçilerin hizmet içi eğitimlerinde, okullarda karşılaşılan etik sorunlara yer verilmeli, sorun çözme yaklaşımlarıyla tartışmalı ortamlarda ortak çözümler üretmeleri ve iyi uygulama örneklerden yararlanmaları sağlanmalıdır. Bu yolla denetimin ayrılmaz bir yönü olarak etik hususu daha önem kazanacak, daha isabetli uygulamalar gerçekleştirilebilir.

Denetçiler yanında okul yöneticileri ve personelinin de iyi insan ilişkileri (iletişim becerileri, çatışma yönetimi, öfke yönetimi, kişisel gelişim vb.) ve etik alanında, gerçek yaşam sorunlarının incelendiği ortamlarda uygulamalı olarak yetiştirilmelerine önem verilmelidir. Böylece etik ilkelerin okullarda yerleşmesi kolaylaşacaktır.

Etik konusunda alan uzmanlarının zaman zaman okullara davet edilmesi, görüş ve önerilerin birlikte tartışılması, etiksel sorunların çözülmesine ve etik ilkelerin yerleşmesine yardım edecektir.

Denetçilerin seçilmesinde, birtakım kişilik envanterleri ve psikolojik testlerin de uygulanması sağlanmalıdır. Kişilik sorunları yaşayan herhangi bir denetçinin etik davranması beklenemez.

Denetçilerin ve denetim görevi de olan okul yöneticilerinin etik ilkelere titizlikle uymaları, iyi model oluşturmaları ve diğerlerinin de etik davranmalarını teşvik etmeleriyle okulda etik ilkeler yerleşecektir. Alan yazında yer aldığı gibi etik okullar oluşturabilmek, yöneticiler ve denetçilerin okullarda özen etiği, adalet etiği ve eleştiri etiği gibi etiksel alanların geliştirilmesine çalışmaları zorunlu kılar. Özen etiği olarak, denetçilerin ve diğer okul personelinin okuldaki durum ve olayları karşı duyarlı olması, sorumluluk üstlenmeleri, ortak çözüm yolları geliştirmeleri vb. sayılabilir. Adalet etiği, alınan kararların ve yapılan işlerin adil ve nesnel olmasına gayret göstermekle sağlanabilir. Eleştiri etiği ise, örgüt içinde, insanların çekinmeden, kokmadan düşüncelerini açıkça dile getirebilecekleri, düşüncelere önem verildiği, ortak kararların alındığı ortamların sağlanması ile gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. H. (1998). *Eğitim denetiminde etik* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M.(2000).*Çağdaş eğitim denetimi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
- Aydın, İ.P. (2002). *Yönetmelik mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A Yayınevi.

- Aydın, İ.P. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Başar, H. ((2000). *Eğitim denetçisi*. Ankara : Pegem A Yayınevi.
- Cevizci, A.(2002). *Etiğe giriş*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Cunningham, W. G. and Cordeiro, P. A. (2003). *Educational leadership-A problem based approach*. London: Pearson Education, Inc.
- Durkheim, E. (1949). *Meslek ahlakı*. (Mehmet Karasan, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Hitt, W.D. (1990). *Ethics and leadership: Putting theory into practice*. Columbus: Battelle Press.
- Kahraman, N. (2003). *İlköğretim müfettişlerinin mesleki etik ilkeleri ve bu etik ilkelere uyma düzeyleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kowalski, T.J. (2003). *Contemporary school administration*. London: Pearson Education, Inc.
- Kurtulan, I. (2007). *Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEB (1999). *İlköğretim Müfettişleri Başkanlığı Yönetmeliği*. Resmi Gazete, 23785.
- MEGSB (1987). *Müfettişlerin dikkat edeceği hususlar*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş*. (V.Atayman, G. Sezer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Reiman, A.J. and Thies-Sprinthall, L. (1998). *Mentoring and supervision for teacher development*. New York: Longman
- SCU (2007). A framework for thinking ethically,
<http://www.scu.edu/ethics/practicing/decision/framework.html>
05.06.2007 da alındı
- Yılmaz, E. (2006). *Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.